

Pous, cabanes i altres construccions rurals de les Franqueses del Vallès

133

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2006

El títol d'aquest treball de recerca¹ (i el seu subtítol: «Arquitectura popular en extinció») és prou explicatiu de l'objectiu de la investigació. Des de petit em cridava l'atenció tot allò que explicava la meua àvia, en referència als diferents indrets del meu poble, sobretot el que tenia a veure amb altres maneres de treballar i viure i que van deixar un tipus de construccions rurals que ara estan desapareixent. La majoria d'aquest elements han deixat de ser necessaris amb l'aparició de les noves tecnologies i, per tant, difícilment, es tornin a bastir; i en el cas que sigui necessària una construcció en els camps de conreu que encara queden, la tipologia i la funció de la nova construcció, serien unes altres.

El treball fa un estudi de les petites edificacions rurals que es van construir durant la segona meitat el segle XIX i la primera del segle XX. Són construccions situades al bell mig de camp, fora de l'entorn immediat de les masies, atès que servien per a les feines del camp; altres estan relacionades amb la vida domèstica de les masies i algunes també relacionades amb la vida social i política de l'època.

L'objectiu del treball és elaborar un inventari d'aquest tipus de patrimoni a partir del treball de camp, amb una fitxa per a cada tipus de construcció que inclou totes les dades d'identificació i la documentació gràfica. A partir de la documentació recollida es fa una anàlisi de les tipologies, funció, tècniques constructives, materials i motius artesanals. També es situen totes les construccions en un mapa. L'objectiu últim és disposar d'un document que permeti salvaguardar aquest tipus de patrimoni popular, fent propostes de protecció i conservació per a cada tipus d'element catalogat.

¹ Aquest treball de recerca va guanyar el premi Camí Ral de treballs de recerca de batxillerat convocat pel Centre d'Estudis de Granollers per al curs 2005-2006 i es pot consultar a l'Hemeroteca Municipal Josep Móra de Granollers (Arxiu Comarcal del Vallès Oriental) i a la biblioteca de l'Associació Cultural de Granollers. Presentat a l'IES Lauro de les Franqueses, va tenir com a tutora la professora Montserrat Casals.

La primera dificultat d'aquest treball ha estat l'escassa bibliografia disponible sobre aquest tipus de patrimoni per poder establir una cronologia i una classificació tipològica. Normalment a la bibliografia de l'arquitectura popular se sol parlar de les masies i els seus annexos, és a dir, quadres, porxos, barris...; en canvi, les construccions més aïllades rarament hi tenen presència, tot i que darrerament es comencen a tenir en compte les cabanes de pedra seca, que són els antecedents d'una part de les construccions que s'analitzen en el treball. Per tant, una part de la feina ha consistit a analitzar cadascuna de les parts de cada element arquitectònic, és a dir, des del tipus de material que s'ha utilitzat, al tipus de coberta, les mides, les tècniques constructives, les obertures i, en el cas que correspongui, la simbologia d'alguns elements. Un altra part de la feina ha consistit a recollir la informació oral de les persones que havien utilitzat cada tipus d'element.

El treball de camp ha donat com a resultat un total de 78 construccions, les quals, una vegada analitzades, han quedat agrupades de la manera següent:

- A. Cabanes de camp (22)
- B. Pous de camp (29)
- C. Safareigs (10)
- D. Cisternes d'aigua (2)
- E. Basses de regadiu (7)
- F. Reguladors de rec (1)
- G. Altres construccions (7)

A) Cabanes de camp: S'utilitzaven com a refugi en cas de mal temps i per guardar les eines del camp. Solen ser construccions molt senzilles, en les quals és primordial la funcionalitat; són de planta rectangular o quadrada, amb unes mides entorn de 2 metres d'amplada per 4 de llarg, realitzades bàsicament amb maó o còdol de riu, lligat amb morter. La coberta pot ser molt diversa: plana, de mitja vessant, de dues vessants o amb volta. Acostumen a tenir poques obertures, a més de la porta d'accés, una petita finestra, a certa altura per donar llum a l'interior i en la qual a voltes es permetien un motiu ornamental fet amb el mateix maó (a vegades el motiu era en forma de creu, recordant motius religiosos).

B) Pous de camp: Utilitzats per regar els camps, han estat, en molts casos, modificats a mesura que s'han anat introduint noves

tecnologies per facilitar l'extracció de l'aigua. La tipologia és molt diversa: simple, de planta circular i tapa; de planta quadrada; quadrada amb pilar recordant els d'origen medieval; amb forma de cabana amb coberta a dues aigües; amb coberta de volta; amb forma de cúpula i amb forma d'arc apuntat, que sens dubte són els més bonics i interessants. Quasi tots estan obrats amb maó massís. Les obertures són igualment senzilles, com a les cabanes, i solen tenir porticons de protecció.

C) Safareigs: Servien perquè les dones hi fessin la bugada. N'hi ha tres tipus segons on estan ubicats i segons d'on procedeix l'aigua que els alimenta: els que se situen en els recs, els que se situen a les basses i els que se situen a les sortides dels pous. Les llosanes del rentador es solien situar en llocs on les dones poguessin tenir prou mobilitat. El material utilitzat acostuma a ser la pedra i les toves de terra cuita. Les mides són molt variables: oscil·len entre l'1,5 metre fins als 8 metres.

D) Cisternes d'aigua: La seva funció era emmagatzemar aigua, sobretot a les zones més de secà, on en molts casos només es recollia l'aigua de pluja. Estan obrades amb maó. Acostumen a ser de planta rectangular i coberta amb volta.

E) Basses de regadiu: Tenien com a funció guardar gran quantitat d'aigua. En aquest estudi només s'han recollit les que estan situades als camps o al bosc, seguint el mateix criteri que a les cabanes; per tant no hi consten les que estan a tocar de les masies, ni les de nova construcció, fetes amb materials aïllants i plàstics. Estan fetes amb maó i terra compactada aprofitant el terra natural de la zona. Les formes poden ser molt variables, depenent de l'orografia del terreny, del mateix gust del constructor o de la font d'alimentació: pou, mina torrent o font.

F) Reguladors de rec: Els recs són canals que condueixen les aigües per regar els camps. Bona part del recorregut que feien s'ha perdut, però es conserva algun element que en forma part, com ara els reguladors. Són una mena de sífó que porta l'aigua al camp. Acostumen ser de planta quadrada i estan fets amb maó.

G) Altres construccions: En aquest últim apartat s'inclouen elements que, tot i no formar part de les tasques del camp, tenen un interès destacable pels fets històrics que van donar lloc a la seva

construcció. Es tracta dels refugis antiaeris que es van construir durant la Guerra Civil de 1936 a 1939, a l'entorn del camp d'aviació de la Garriga-Llerona i que servien bàsicament per protegir la gent que hi treballava, tot i que en algun d'ells s'hi resguardaven els pagesos de l'entorn. Són construccions sòlides, de diverses mides, cobertes amb volta, amb una obertura a cada extrem i amb diversos angles rectes que canvien la direcció per evitar les ones expansives. Se'n conserva un d'excepcional a can Sorgues, masia que també conserva una de les garites militars que tenien les instal·lacions dels oficials que allà s'hi ubicaven durant la guerra.

Finalment, una part del treball està dedicada a considerar l'estat de conservació d'aquest elements arquitectònics. En la majoria dels casos, s'ha constatat que estan en greu perill de desaparèixer, no només per la falta de funcionament, o pel creixement urbanístic, sinó per culpa del vandalisme. Malgrat ser construccions popular són obres artesanes i s'haurien de protegir per evitar-ne la pèrdua definitiva.

Marçal Coma i Vila

*IES Lauro de les Franqueses
del Vallès*